

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΦΕΙΣ

ΣΑΒΒΑΤΟΝ: 18.30

ΩΡΑ: 18.30

9-----

μ. Μιχαηλίδης
79C.

Ο: Προβλήματα και απόψεις :

Η έκτομη αυτή μεταδίδεται κάθε 15 μέρες από το Α' Πρόγραμμα, ημέρα Σάββατο, και ώρα 18.30, με επιμέλεια της θέτιδος Φραντζή.

Τό σημερινό μας θέμα για τό δημοτικό τραγούδι της πατρίδας μας, μεταδίδεται με τή συνεργασία του διακεκριμένου μουσουργού κ. Σόλωνος Μιχαηλίδη, Δ/ντου του Κρατικού Ήθελου Θεσσαλονίκης, και της Σ.Ο.Β.Ε.

ΦΡΑΝΤΖΗ: Δέχρειάζεται νά βασανίση κανείς πολύ τή σκέψη του, για νά παραδεχθῆ ὅτι πραγματικά οἱ Έλληνες, σά λαός, συνοδεύομε μέ τό τραγούδι ὅλα τά σημαντικά ἄλλά και τά καθημερινά γεγονότα της ζωῆς μας. Ἀρχίζοντας μέ τό νανούρισμα και τελειώνοντας μέ τό μοιρολόϊ, ἔχουμε για ἄλλες ὥρες μας ἕνα κλήθος τραγουδιῶν, που οὔτε ὁ στίχος οὔτε ἡ μουσική τους ἔχει ἐπαρκῶς μελετηθῆ, ἀφοῦ ἀκόμα δέν ἔχουν συγκεντρωθῆ

Αὐτός ὁ θησαυρός περιλαμβάνει τά θρησκευτικά μας τραγούδια και τά ἑορταστικά (Κάτωδα, του Λαζάρου, Πασχαλιάτικα κλπ.) Τά ιστορικά πατριωτικά και ἡρωϊκά.

Τά τραγούδια της ἀγάπης, της ξενητειᾶς του γάμου. Τά ἐργατικά τραγούδια, που ἐνισχύουν ψυχικά τή σωματική κίνηση ὅπως εἶναι τά τραγούδια του θερισμοῦ, του ἐργαλειοῦ, της φαρμάδικης τράτας. Ἐπειτα τά περιγελαστικά, τά κοιμενικά και τόσα ἄλλα, μέ τίς παραλλαγές τους.

Τραγουδοῦμε ὅταν χαιρόμαστε. Τραγουδοῦμε ὅταν ἐργαζόμαστε.... τ τραγουδοῦμε ὅταν θρηνοῦμε....

Και κάποτε κ. Μιχαηλίδη, ἀγαπητοί ἀκροαταί, ὅταν σέ μιά συνέντευξη ἀπό τό ἀγγλικό ραδιόφωνο ἀπήντησα ὅτι: ^{μικρή} ἕνας λαός, που για νά μή τραγουδεῖ τά μεσάνυχτα στό δρόμο ὑπάρχει ἀστυνομική διάταξη, ἔμειναν κατάπληκτοι, και στούς ἐκεῖ συναδέλφους του Β.Β.Ο. μεταδόθηκε ἡ συνέχεια μιά εὔθυμη διάθεση.... που δέν τήν εἶχα ξαναδῆ κ. Μιχαηλίδη; (δυσλόγια για τήν σχετική ἀγγλική ψυχρούνηση ὥστε νά προβλεθῆ ἡ ἀντίθεση του λαοῦ για τόν ὁποῖον τή μουσική θα πηλησοῦμε.)

κ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ: Δέν εἶναι παράξενο ποῦ οἱ συνάδελφοί σας τοῦ Β.Β.Ο. ἀπόρησαν
θά ἦταν ἀδιανόητο στή Βρετανία νά γινόταν ἕνα τέτοιο πρᾶγμα. Νομίζω ὅμως ὅχι
γιατί τό τραγούδι δέν ἔχει θέση, σημαντική μάλιστα, στή ζωή τοῦ ἀγροτικοῦ,
κυρίως, κόσμου ἐκεῖ. Ἄλλά γιατί τό κλίμα μέ τή συχνά ὀμιχλώδη ἀτμόσφαιρα, δέν θά
ἐπέτρεπε ποτέ τέτοιο πρᾶγμα. Ἐνῶ σέ μᾶς οἱ θαυμάσιες νύχτες, μέ τή λαμπρή
ξαστεριά, ὑποβάλλουν στούς νέους, μέ τή θερμή καρδιά τῶν παλμῶ καί τήν πνοή
πρός μουσική ἔκφραση, αὐτό δέ γίνεται σ' ὅλη τή Μεσόγειο;

Φραντζή: Σωστά... Καί γενικώτερα, σέ ὅλη τή Μεσόγειο οἱ λαοί
εἶναι λιγώτερο συντηρητικοί, ἀπό τοὺς Βρεττανούς, σέ ὅλους τοὺς
τίς ἀκροάσεις...

ΦΡΑΝΤΖΗ: Καί τώρα, ἄς ἐπανεέλθουμε στό συγκεκριμένο θέμα μας.

Ἡ μουσική, λοιπόν, ἡ ποίηση καί ὁ χορός ἀποτελοῦν τή βασιική τριάδα τῶν καλλιτεχνικῶν μας ἐκδηλώσεων.

Αὐτό ὅμως δέ συνέβαινε καί στήν ἀρχαιότητα; Ὅταν ἡ μουσική καί ἡ ποίηση ἦταν ἡ θεραπεινός τοῦ θεατρικοῦ λόγου καί τοῦ χοροῦ; ^{ἡ ποίηση}

κ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ: (ἀναζήτηση πηγῆς νεοελληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ^{ἐν τῷ ἔρχασιν})
στούς ἀρχαίους ἐλληνικούς χρόνους.

Ἀσφαλῶς ναι, γιατί οἱ συνθήκες, τουλάχιστον οἱ φυσικές, παρέμειναν οὐσιαστικά οἱ ἴδιες.

Ὁ ἴδιος καθάριος, γλαυκός οὐρανός, τά ἴδια βουνά μέ τά σιερά τους δάση, μέ τά πεῦκα καί τά ἔλατά τους, τίς βαθειές χαράδρες καί τοῦς ὄρητους χερσάρρους, τίς δροσερές βρυσούλες, ὅλα γεμάτα ἀπό τίς σκιές τῶν ἀρχαίων θεῶν καί τῶν νυμφῶν. Τά ἴδια πολυῦμητα ἀκρογιάλια, ἡ καταγάλανη θάλασσα καί τά ὄρατα νησιά τοῦ Αἰγαίου, ὅπως τά γνώρισε ὁ Ὀδυσσεύς καί τά ὕμνησε ὁ Βύρων.

ΦΡΑΝΤΖΗ: Ὁ βίος ὅμως τῶν Ἑλλήνων εἶχε δραματικές διακυμάνσεις κ. Μιχαηλίδη...

κ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ: Μολονότι ἡ ζωή ἔχει ἀλλάξει φουριογνώμια, μολονότι ἡ Ἑλλάδα, στή μακραίωνη ἱστορία της, γνώρισε τρομερές περιπέτειες καί μαύρη σιλαβιά, ἴσως μάλιστα γι' αὐτό, διατήρησε ζωντανή καί σχεδόν ἀκέραιη τή μακρά παράδοσή της. Ἄν λάβουμε ὑπ' ὄψιν τὸ πρωταρχικό ρόλο πού ἔπαιξε πάντα ἡ μουσική στή ζωή τοῦ ἔθνους, θά νοῦσουμε καλλίτερα πῶς ἡ παράδοση διατηρήθηκε πῶς συνεχῆς καί πῶς σταθερή στή δημοτική μουσική. Ἡ μουσική ἀπό τή φύση της ἀποτελεῖ τόν μοναδικό καί πῶς ἀσφαλῶς σύμβουλο τῶν ἐσώτερων σχέσεων καί αἰσθημάτων μας. Σ' αὐτή ἔχει πάντα ἐμπιστευθῆ τοῦς θησαυρούς τῆς ψυχῆς του ὁ ἐλληνικός λαός καί μέσον της προσπάθησε νά διατηρήσει σταθερή τήν προσήλωσή του πρὸς ὅ,τι ἀγαπητό καί ἱερό εἶχε.

Ἔτσι, μπορούμε θά ποῦμε πῶς ἡ δημοτική μουσική ἀποτελεῖ ἕνα ἀψευτο μέτρο πο συγγίζει τή δύναμη τῆς δημιουργικῆς φαντασίας τοῦ λαοῦ μας, καί δείχνει τόν πραγματικό του ψυχικό πλοῦτο καί τήν ἰκανότητά του νά ἐκφρασθῆ, νά δώσῃ δηλαδή σχῆμα καί μορφή στοῦς διαλογισμούς καί τά αἰσθήματά του. Στή μουσική πάντα καταφεύγει ἀπεπιτήδευτα, ἀθόρητα ἀπό ἐσωτερική ἀνάγκη νά μετουσιώσῃ σέ τραγούδι καί χορό τίς χαρές καί τίς λύπες τῆς ζωῆς του· πολλές φορές γι' αὐτή τή χαρά τοῦ τραγουδιοῦ καί τοῦ χοροῦ.

Ἄν σ' αὐτά προσθέσουμε τήν ἐμμονή τοῦ λαοῦ στή διατήρηση τῆς παραδόσεως, μπορούμε συμπερασματικά νά ὑποστηρίξουμε πῶς εἶναι μακρές οἱ πηγές τοῦ νεοελληνικοῦ τραγουδιοῦ.

- Πρίν κάνουμε όμως και τη σχετική βεβαίωση ως μεταφερθούμε πρώτα σε κληροθέσιμη ^{ως από την αρχαιότητα} εποχή: στην εποχή της 'Αλώσεως της Κωνσταντινούπολης το 1453.

ΦΡΑΝΤΖΗ: Πού αρχίζει όμως, κ. Μιχαηλίδη, ένας μεσαίον για την πνευματική και καλλιτεχνική δημιουργία του Έθνους μας, με κάποια φωτεινά διαλείμματα μόνον....

^{ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ} ~~155~~ ¹⁵⁵ ~~ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΡΟΛΟΓΟΣ~~ ^{ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΡΟΛΟΓΟΣ}
"Ορθόσημο για την έναρξη της νεοελληνικής δημοτικής μουσικής μπορεί να τεθῆ το δεύτερο ήμισυ του 15ου αιώνα με την πτώση της Πόλης, την υποταγή της 'Ελλάδας και την κατάρρευση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Το όρθόσημο αυτό είναι και τυπικό και ουσιαστικό. Τυπικό, γιατί η παράδοση δε ~~κρυσταλλώθηκε~~ χάνεται αλλά συνεχίζεται, μάλιστα με περισσότερη έμμονη και με συνειδητή προσπάθεια. Ουσιαστικό, γιατί οι νέες συνθήκες, ο κατατρεγμός, η καταπίεση, η σκλαβιά συνέβαλαν στη δημιουργία νέων δημοτικών τραγουδιών, συνδεδεμένων άμεσα (ή και έμμεσα) με τη ζοφερή αυτή περίοδο.

Η πορεία του νεοελληνικού δημοτικού τραγουδιού, που ξεκινάει από τον ~~15ο~~ 15ο αιώνα, διακόπτεται, ιστορικά, με την 'Επανάσταση του '21 "Ετσι μπορούμε να διακρίνουμε δυο ξεχωριστές περιόδους: την πρώτη ως το '21 και τη δεύτερη από την άπελευθέρωση ως σήμερα. Όσο αφορά, ιδιαίτερα, τον ^{μακροχρόνιο} ~~ακριβή~~ χρόνον δημιουργίας ενός δημοτικού τραγουδιού, αυτό είναι αδύνατο κυρίως στην περίπτωση των τραγουδιών με γενικό κοινωνικό χαρακτήρα.

ΦΡΑΝΤΖΗ: Δεν θα τολμούσα να υποβάλω μια τέτοια ερώτηση.....

κ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ: Από την άλλη ^{είναι} δυνατό να οριθεῖ κατά προσέγγιση ο χρόνος της δημιουργίας ιστορικών τραγουδιών. Κι' αυτό, πάλι, δεν είναι διόλου εύκολο γιατί δεν υπάρχει πάντα πλήρες μετρικό και ρυθμικό βέσιμο ανάμεσα στον στίχο και στη μουσική, πράγμα που σημαίνει πως πιθανώτατα το ποιητικό κείμενο δε δημιουργήθηκε ταυτόχρονα με τη μουσική.

Πιθανώτατα πολλά δημοτικά τραγούδια έχουν βαθειές ρίζες στη βυζαντινή δημοτική μουσική. Όσο, κανείς δεν μπορεί να είναι σίγουρος βέβαιος, ότι μια σημερινή μελωδία είναι ή ίδια όπως τραγουδιόταν σε μια μακρινή εποχή. 'Αναπόφευχτο είναι να έχει υποστεί μια επεξεργασία, αφού η διαίωσιση της γίνεται με ζωντανή παράδοση. Κεῖνο που έχει, όμως, σημασία, είναι ότι τα κύρια της φυσιογνωμικά χαρακτηριστικά και τα κύρια ουσιαστικά της στοιχεία παραμένουν στο βάθος αναλλοίωτα.

ΦΡΑΝΤΖΗ: Αυτό δεν είναι αρκετό για να υποστηρίξει κανείς και να συγκινηθῆ με την άρρηκτη αλυσίδα του ιστορικού μας βίου;

ΕΡΑΝΤΩΗ : Καί τώρα, προχωρώντας πάντοτε προς τά δίκαια, ἄς ἀναζητήσομε, κ.Μιχαηλίδη, τίς πηγές τῶν τραγουδιῶν μας, στήν ἀρχαιότητα.. Ἄφοῦ ὑπάρχουν ἀντίστοιχα ἔθιμα, ὑπάρχουν ^{μετίως} καί στοιχεῖα γιά νά βασίσουμε τήν ἄποψη ὅτι ἡ καταγωγή τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν βρίσκονται στόν ἀρχαῖο ἑλληνικό κόσμος;

κ.ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ: σελίς 153 / 154, ἀναφέρει τά συμπεράσια, παροίνια σκόλια κλπ.

Δέν εἶναι δύσκολο νά ἀναγνωρίσει κανεῖς σέ πολλά σημερινά ἔθιμα καί τραγουδία παρᾶρχαία πρότυπά τους. Ἀντίστοιχα μέ τά τραγούδια τῆς "τάβλας" ἦταν τά ἀρχαῖα "παροίνια", "σκόλια", "μεταδόρπια". Ἀντίστοιχα πρός τά τραγούδια τῆς δουλειᾶς: ὁ "βουλος" ἢ "οὔλος" πού τραγουδιῶταν στό κλώσιμο τοῦ μαλλιῶ, ὁ "λιτυέρσης" στό θερισμό, τά "ἄσχοφορικά" στόν τρυγητό, τά "ἐπιλήνια" στό λυώσιμο τῶν σταφυλιῶν κ.λ.π. κεῖνο, πού ἔχει, (ὅπως εἶπαμε, καί πιό πρίν,) σημασία πρωταρχική εἶναι ἡ διατήρηση τοῦ ὕφους τοῦ πνεύματος καί τῶν κυρίων χαρακτηριστικῶν στοιχείων ἀπό τήν ἀρχαιότητα μέχρι σήμερα. Θά σᾶς δώσω ἀριθμούς: ὅταν στά 1947 εἶκανα μιᾶ μεγάλη συγκριτική μελέτη ὅλων τῶν μέχρι τότε δημοσιευμένων δημοτικῶν τραγουδιῶν μας ἀπ' ὅλες τίς περιοχές, τῆς Ἑλληνικῆς Ἑλλάδος, τῶν νησιῶν καί τῆς Μικρασίας, βρῆκα πῶς ἀπό 1108 τραγούδια τά 691 δηλ. 62% ἦταν βασισμένα σ' αὐτούς πού ὀνομάζουμε ἀρχαίους τρόπους ἢ πιό ἀπλά κλίμακες. κεῖνα πού ἦταν χρωματικά ἢ μέ ἀνάμικτο χαρακτήρα (πιό ἀπλά μέ μιᾶ εὐρύτερη ἀνατολική ἐπίδραση) ἦταν μόλις 233, δηλαδή 20% περίπου.

ΦΡΑΝΤΖΗ: Ἀφήσαμε ὅμως ἀκάλυπτη μιὰ μεγάλη ἱστορική περίοδο τὴν βυζαντινὴ. Ἡ ἡπὼς ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ τοῦ βυζαντίου ὑπῆρξε ὁ κρῖκος ποὺ συνέδεσε τὴν ἀρχαία μουσικὴν ἔντιληψη μὲ τὴν νεοελληνικὴν;

κ. ΜΕΤΑΧΑΛΙΔΗΣ Ἀναμφίβολα ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας μουσικὴ ὑπῆρξε ὁ θεματοφύλακος τῆς ἀρχαίας κληρονομιάς. Χάρη στὸ συντηρητικὸ πνεῦμα τῆς ἐκκλησίας, τὴ διατήρησε σὲ σημαντικὸ βαθμὸ ἀκέραιη. Καί ἔκτισε πάνω της τὰ δικὰ της μελωδήματα, χωρὶς νὰ ἀπομακρύνεται πάντα. Οἱ γνησιώτεροι ἐκπρόσωποι αὐτοῦ τοῦ πνεύματος εἶναι τὰ σύντομα βυζαντινὰ μέλη, ἀπολυτίκια, κοντάκια κ.λ.π. Τὰ μακρόσυρτα μέλη (χερουβικά, κοινωνικά) παρουσιάζουν στοιχεῖα νέα καὶ πολλές φορές ξένα πρὸς τὸ ἀληθινὸ πνεῦμα τῆς παραδόσεως.

Μ' ἓνα γενικὸ τρόπο μπορεῖ νὰ λεχθῆ πὼς ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ ἀποτελεῖ, μαζί μὲ τὸ δημοτικὸ τραγούδι, τὴν πιὸ σημαντικὴ κληρονομιά τοῦ παρελθόντος ποὺ πρέπει νὰ γνωρίσουμε καλύτερα, νὰ μελετήσουμε μὲ προσοχή, νὰ διαφυλάξουμε μὲ στοργή.

ΦΡΑΝΤΖΗ: Κύριε Μιχαηλίδη, ο έλληνισμός σαν μια όντότης πνευματική και καλλιτεχνική επέδρασε πάντοτε στην σκέψη και στην καλλιτεχνική έκδηλωση των λαών, που ήρθαν σε έπαφή μαζί του.

Ποιά ήσαν, λοιπόν, η επίρροή του στη μουσική των γειτόνων μας;

κ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗΣ: (Στους Σλάβους και γενικά στους όρθοδοξους)

Είναι δύσκολο ν' απαντήσει κανείς κατά τρόπο απόλυτο και πλήρη. Είναι άναμφισβήτητο ότι άσκήθηκε βαθειά επίδραση στη μουσική των γειτονικών λαών αλλά μονάχα μια πλατύτατη συγκριτική μελέτη της μουσικής μας, με τη μουσική των λαών αυτών, μπορεί να όδηγήσει σε άσφαλή συμπεράσματα, που να καθαρίζουν τον βαθμό της επίδρασης, καθώς και ποιά στοιχεία, ούσιωδώς έλληνικά, έχουν διεισδύσει και άφομοιωθή στη μουσική των άλλων λαών. Το θέμα αυτό μας έχει άπασχολήσει άλλοτε και έχουμε όδηγηθή σε συμπεράσματα ο' ό,τι άφορα κυρίως μερικά μελωδικά στοιχεία. Θα σας δώσω ένα παράδειγμα. Πάρα πολλά τραγούδια και χοροί μας τελειώνουν κατ' αυτόν τον τρόπο: SOL-FA, FA-MI, MI. Η φωνή δηλ. αντί να κατέβη κατ' ευθείαν τρίς τρείς τελευταίες βαθμίδες περνάει έ.. 'τή μια στην άλλη μέ βήμα. (Πιάνο)

Τό χαρακτηριστικό αυτό στοιχείο συναντάται και στους Σλαύους τού νότου. Αν, λοιπόν, χάβουμε υπ' όψη ότι συναντάται εύρύτατα ο' όλο τον έλληνικό χώρο από την Κύπρο ως τη Μακεδονία, ^{Ηπειρο} οτά νησιά και στη Μ. Ασία, ένω πιο πέρα από τά έλληνικά σύνορα μένο στους συνορεύοντες με την Ελλάδα λαούς (ένω στους Σλαύους λ.χ. του βορρά, δεν υπάρχει) μπορούμε να υποστηρίξουμε θετικά πως η πορεία του χαρακτηριστικού αυτού στοιχείου ήταν από κάτω προς τά πάνω.

ΦΡΑΝΤΖΗ: Δηλαδή από τη νοτιωτέρα εύρισκομένη Ελλάδα ταξείδεψε προς βορράν, όπως τόσες άλλες έκδηλώσεις του πνεύματος και της τέχνης.....